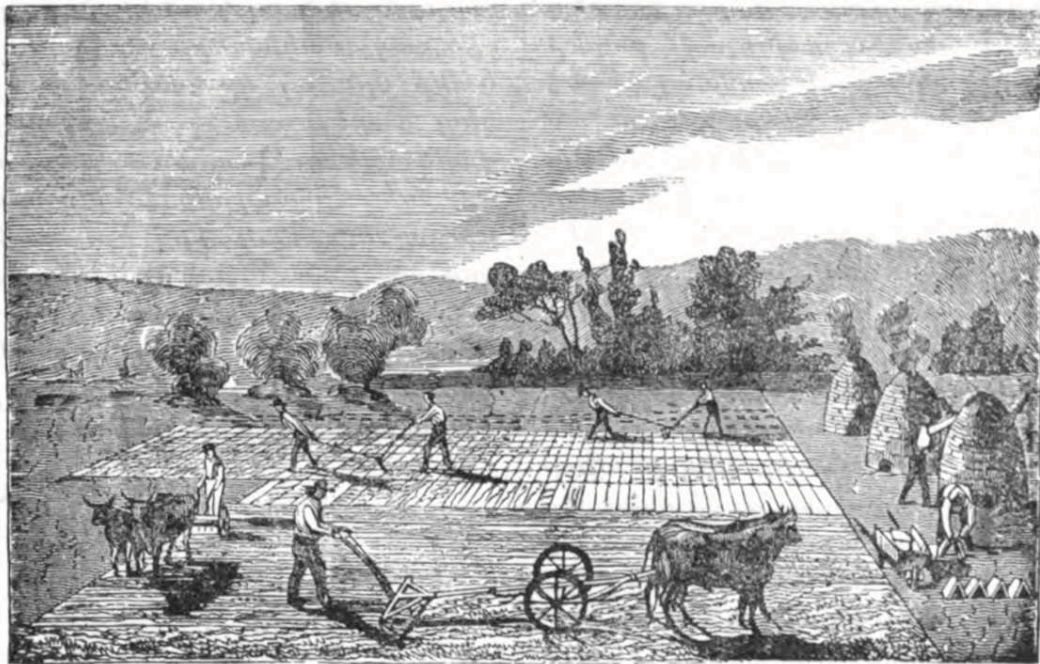


ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ



ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

“ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ բերող արուեստ-
ներուն մէջ ամենէն աղէկը, ամենէն
պտղաբերը, ամենէն զուարճալին ու
ազնուական մարդու մը ամենէն ա-
ւելի վայելող երկրագործութիւնն է,
կ'ըսէ Սիկերոն¹: “ Երկրագործութիւնը
մայր է վաճառականութեան, վաճա-
ռականութիւնն ալ մայր է գեղա-
րուեստից. երկրագործութիւն, վա-
ճառականութիւն, գեղարուեստը, աս
իրեք բանին վրայ հաստատուած է
ան նիւթական երջանկութիւնը՝ ու-
րուն կրնայ մարդ փափաքիլ աշխարհ-
քիս վրայ, ” կ'ըսէ ուրիշ իմաստուն
մը: Ս'ենք ալ առաջին տարուան
Բազմավիպին մէջ շատ գովեստներ
խօսեցանք երկրագործութեան վրայ,
հիմակուան Եւրոպացի ազգաց ալ
մասնաւոր ջանքէն՝ որ ունին աս ար-
հեստը ծաղկեցընելու անհամար ըն-
կերութիւններով ու գրքերով՝ մեր
խօսքը հաստատեցինք: Բայց չեմ գի-

տեր թէ այսպիսի գովեստները իրեք
տարի առաջ նոյն ուժը՝ նոյն աղգե-
ցութիւնը ունէին մեր օրագիրը կար-
դացողներէն շատին վրայ թէ չէ: Իսկ
հիմա որ օսմանեան տէրութեան մէջ
տարուէ տարի չըսեմ, հապա ամէն
ամիս ու օրէ օր կ'աւելնայ ան ջանքը,
որով ամէն ազգ վառուած ու տէրու-
թենէն քաջալերուած է՝ երկրագոր-
ծութիւնը ծաղկեցընելու, ու անով
հասարակաց քաղաքականութեանը
հաստատուն հիմք ձգելու, կարծեմ
թէ օրագրիս խիստ հարկաւոր ու օգ-
տակար կտորներէն մէկն ալ երկրա-
գործական մասը պիտի սեպուի: Եւ
յուսով քաջալերուած՝ կը սկսինք ա-
հա հոս կարգաւ դնել հետ զհետէ
աս արուեստին սկզբունքը պարզ ու
գիւրդիմաց ոճով. միանգամայն կը քա-
ջալերենք մեր ընթերցողը որ առջի
բերան թէ որ քիչ մը ցամաք երևնայ
իրեն տեսակ տեսակ հողերը ճանչնա-
լու վրայ խօսակցութիւնը, շուտով
չճանճրանայ. վասն զի ան սկզբունքը

¹ Յաղ. Պատշաճից:

բուն երկրագործութեան արուեստին իբրև այբուբենն է . առանց ասոր արուեստին տեղեակ ըլլալ անկարելի է : Հողերը ճանչնալէն ետքը՝ կուգայ զանոնք բաղադրելու կերպը, պարարտացնելու կանոնները, լաւցընելու հնարքը, տեսակ տեսակ բոյսերը մշակելու արուեստը, կենդանիներ պահելու և շատցնելու կերպը և այլն :

Ա . Երբեք ճէ հողը ճանչնալու վրայ :

Ով որ երկիր բանեցընել կ'ուզէ՝ խիստ հարկաւոր է որ ճանչնայ հողը . վասն զի մինակ անով կրնայ իմանալ թէ ինչ բերք կրնայ բերել : Հողը ճանչնալէն ետքը, անոր ուժին նայելով կը բանեցընէ, ու պէտք եղածին չափ պարարտութիւն կը խառնէ հետը՝ տեսակ տեսակ բոյսերուն յարմար :

Ինչ և իցէ արտի մը հողը մէկ տեսակ նիւթ չէ, հապա զանազան պարզ հողերէ բաղադրած է, որ ասոնք են . գայլախաղ¹, պաղլեղ², կիր կամ կըրային հող³ : Բուսական հողը, այսինքն ան հողն որ մէջը տեսակ տեսակ բոյսեր կրնան բուսնիլ, քիչ շատ՝ կը գտնուի ամէն տեղ . ասոր մէջը կը գտնուին զանազան բոյսերու կտորուանք ու կենդանեաց մնացորդներ :

Ի՞նչ մեր ըսած նիւթերէս զատ գիտուն մարդիկ բնալուծական փորձերով տեսեր են որ հողուն մէջ ուրիշ շատ տեսակ բարակ նիւթեր ալ կան, որ թէպէտ քիչ են՝ բայց բոյսերուն վրայ մեծ ազդեցութիւն ունին, և անոնց թէ օգտակար կրնան ըլլալ՝ և թէ փնասակար, իրենց շատութեանը ու քիչութեանը համեմատ :

Ընէ թէ միայն աս նիւթերս, հապա նաև բուսական հողը, թէ որ մինակ ու զատ զատ գտնուին հողի մը մէջ, ան հողը անբեր ու անպիտան կը սեպուի . լաւ հողը պէտք է որ աս նիւթերէս խառնուած ըլլայ :

Երբեք հողին բարակ մասունք-

ներուն զօրութիւնը չգիտնալով՝ շատ անգամ անօգուտ փորձեր ըրին, ու տնկած բոյսերնին առաջ չեկաւ : Երբն պէս չգիտնալով թէ ո՞ր երկրին ինչ տեսակ պարարտութիւններ դնելու է, հողին բնութիւնը հակառակ նիւթեր խառնելով աւրեցին . ասով ինչուան Եւրոպայի մէջ ալ որ այնչափ ծաղկած կը սեպուի երկրագործութիւնը՝ շատ ծուռ սկզբունքներ մտեր է ոմանց միտքը, որ ուրիշները կը ջանան հետ զհետէ շտկել :

Երբեք հասկընալ թէ ինչ մեծ ազդեցութիւն ունի հողը բոյսերուն պտղաբերութեանը վրայ . տեսակ տեսակ հողերէ բաղադրած ու երեսի վրայ մնացած երկու երկիր ընտրէ ու անոնց հողը քննէ . կը տեսնես որ աս երկու հողերը թէպէտև նոյն գիրքը, նոյն խորութիւնը, նոյն օդը, նոյն խոնաւութիւնը ունենան, չեն կրնար նոյն բոյսերը նոյնպէս ուժով ու աճացընել թէ որ իրենց հողն ալ նոյն բաղադրութիւնը չունի : Սոքա զի հող կայ որ մէջը մէկ տեսակ բոյս միայն կը բուսնի, ան ալ տկար . հող ալ կայ որ շատ տեսակ բոյսերով ծաղկած է, ու ամէն ալ մէկմէկէ ուժով, մէկմէկէ բարեբեր : Եւստի կ'արժէ որ երկրագործութեան ետեւէ ըլլալ ուղղորդ՝ ամէն բանէ առաջ հողերուն տեսակները ճանչնալ սորովի :

Գայլախաղ կամ Բաղ :

Երբ լեզուին մէջ Գայլախաղ բառը ընդհանրապէս ո՞ր և իցէ կարծր քարի համար ըսուած կը գտնենք . և սովորաբար տաճիւրէն սիւսապէս ու լափ-լափ Բաղ ըսուածին տեղը կը գործածենք : Բայց երկրաբանութեան ու երկրագործութեան մէջ Գայլախաղը սեւով կը հասկընանք ութ տեսակ նախնական հողերուն մէկը, որ ռամկոբէն հասարակ աւազ կ'ըսուի : Երբ գայլախաղը ուրիշ ամէն տեսակ հողերէն աւելի կը գտնուի . ասոր զուտը, այսինքն բնալուծական կամ քի-

1 Զփփ Բաղ :

2 Ընդ :

3 Քիւրէ :

միական արհեստով զտածը՝ ճերմակ նիւթ մըն է որ հոտ ու համ չունի . երբոր բիւրեղանայ՝ թափանցիկ կ'ըլլայ, ու ձեռքով որ շփես՝ պինտ կուգայ ձեռքիդ :

Վայլախազին հետ միշտ քիչ մը երկաթ խառնուած ըլլալուն՝ գոյնը դեղինի կը զարնէ . հատերը մանր ու խոշոր կ'ըլլան, ձեւը աւելի կլոր : Մշակն ու կոպիճը՝ ծովերու ու գետերու քով եղած գայլախազոտ քարերուն մանրութենէն են որ ջուրը վրանին զարնելով կը փշրուին :

Մշակին գլխաւոր տեսակները ասոնք են .

Ա . Երթական աւազ . ասոր հատերը մանր են, ու կարգ կարգ կը գլտնուի ջրի եզերքները, երբեմն ալ ցամաքին ներսերը . աս աւազը հովէն գիւրաւ ասդիս անդիս տարուելուն համար շարժական ըսուեր է :

Մ աւազին մէջ բոյսերուն աճմանը յարմար նիւթ քիչ ըլլալուն, և շարժական ըլլալուն համար, շատ դժուար է մշակելն ու բանիլը :

Բ . Վեպի աւազ . ասոր հատերը աւելին են աւելի կլոր ու խոշոր են : Սովորաբար գետերու քով ու ծովեզերքները, վազուկ ջրերու ու աղբիւրներու տակ կ'ըլլայ . շատին գոյնը փայլուն ճերմակ ու մաքուր է : Մ աւազին մէջ ալ բուսական նիւթերը վազուկ ջրերէն քշուելով՝ շատ անգամ երկրագործին աշխատանքը պարապ կը հանեն :

Գ . Երթական աւազ . աս անունը կը տրուի աւազին՝ երբոր անոր հարիւրին 5⁰ կամ 6⁰ ժանգ կամ ոքսիտ է : Վերենայ թէ աս տեսակ աւազը երկաթախառն քարերու մանրութն է . ու ան ատեն պտղաբեր կ'ըլլայ ասիկայ՝

1 Խաւի սլանդոն :

2 Բիւրեղը պիւր ըսել է . իսկ բնալուծութեան կամ քիմիայի մէջ Բիւրեղաւ կ'ըսուի՝ երբոր ինչ և ինչ նիւթի մը զուտ մասունքը իրարու քով կուգան, ու ջրին սառելուն նման՝ այլեայլ կանոնաւոր ձեւեր կ'առնեն :

3 Կոպիճ կ'ըսուի խոշոր աւազը . տճ . Տօթ :

երբոր մէջը գտնուի պաղլեղ ու բուսական հող :

Դ . Վայլախազ աւազ . ասիկայ աւելին են երէն աւելի պտղաբեր է . վասն զի առատ միջայէն՝ զատ՝ կայ մէջը նաև կրային հող, մանեզիա, պաղլեղ ու երկաթ : Վայլախազ աւազը մէկ հատիկ է լճային ու թաց դաշտերը պարտադրանքով համար :

Ե . Խեցախառն աւազ . սովորաբար ծովու մօտիկ հողուն տակը կ'ըլլայ ասիկայ, ու խեցիներու կտորուանք՝ կրաքար ու ծովային աղ շատ կայ մէջը : Մ խեցախառն աւազը կրով ու մարնայով՝ խառնուելու ըլլայ նէ, կրնայ պարարտութեան տեղ գործածուիլ :

Հ . Գ . Ա .

ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Վերականգնողական շաքիւն աւազին վրայ :

ՍԱՐԴՍՈՐ որ ըլլայ՝ ամէն տեսակ բանով կրնայ ապրիլ, քի թէ կանանչեղէնով, թէ արմտիքով, թէ պտղով, թէ արմատներով և թէ մսով . բայց կերածը միշտ անանկ բաներ պիտի ըլլան՝ որ անոնցմով կարենայ սնունդ առնուլ ու չմաստի : Սարիչ կենդանիները ամէնքն ալ իրենց կազմուածքին յարմար կերակուրները միայն կրնան ուտել . մարդս է որ ընդհանրապէս ամէն բան կ'ուտէ . և բոլոր իրեն գործարանները, այսինքն ահաւաններն ու փորոտիքը ամէն տեսակ կերակրեղէններու յարմար են :

Սարդս որովհետեւ կենդանիներէն աս կողմանէ ալ բոլորովին տարբեր է, ուստի ինչ որ գտնէ՝ պիտի չուտէ, հապա իրեն ախորժակին, բնութեանը, խառնուածքին, տարիքին ու աշխա-

1 Միւս կ'ըսուի ան փայլուն քարը որ գանակով թերթ թերթ կը կտրուի ու շատ տեսակ է :

2 Մարն տեսակ մը հող կամ կաւ է, որուն վրայ ետքը կը խօսինք :